

werkt in de elementen zoowel als in de organen van het menschelijk organisme. De kosmische Archaeus is in overeenstemming met den microcosmischen. Het gezonde organisme in zijn *normalen bouw* en *functie* wordt aangetast door een der ziekte-oorzaken; daardoor ontstaat disharmonie in materie en in functie. De reactie op het ziektemakend agens is de ziekte; deze wordt, zooals Paracelsus figuurlijk uitdrukt, geboren. Indien de ziekte de uiting is van de aantasting der immaterieele kracht van het lichaam, dan is zij een universeele ziekte; treft zij de stoffelijke organen, dan wordt zij orgaan-ziekte genoemd. Tegenover de ziekte als „ens” staat ter afweering in het lichaam de *archaeus*. Deze speelt een belangrijke rol achter de *levensverrichtingen* en de *groeiverschijnselen*. Hij is als het ware de chemicus in het lichaam, hij scheidt in de voedingsstoffen het bruikbare van het onbruikbare af. Iedere gevormde substantie in het planten- en dierenrijk, zooals zij uit haar elementen te voorschijn is gekomen, kan worden ontleed in 3 bestanddeelen: het *zout*, het *sulfur* en de *mercurius*. Uit de vereeniging van deze 3 komt een corpus te voorschijn, d.i. *de innerlijke samenhang van het lichaam en de krachten en wetten, waardoor dit wordt in stand gehouden*. Er zijn ook 3 soorten van ziekten: *ex sale*, *ex sulfure* en *ex mercurio*. Met het zout hangen samen de ziekten van den vorm; de *mercuur* (d.i. het vloeibare, waarbij in de eerste plaats aan het bloed wordt gedacht) staat in betrekking tot het *mesenchym* (banden, gewrichten en bloedvaten); aan het *sulfur* wordt toegeschreven een samenhang met de parenchymateuze organen, in welke de *oxydatie plaats vindt*.

De leer der elementen, zooals Paracelsus deze heeft ontwikkeld, heeft een belangrijken invloed op de medische diagnostiek geoeffend. Uit de chemie ontstond de chemische physiologie, uit deze de *chemische pathologie*. Paracelsus zelf heeft gepoogd een gebied der pathologie, de concrementvormingen, physiologisch-chemisch te bewerken. Hij heeft, zegt Koch, de voorrede geschreven van een boek, waaraan wij heden nog arbeiden.

In de volgende eeuw begint de natuurkunde haar hooge vlucht te nemen, die niet nalaat grooten indruk op de medici te maken. Men zoekt naar analogieën, en waar zij niet voor de hand liggen worden zij gepostuleerd. De nieuw verworven kennis wordt opgenomen in de medische begrippen: het is de tijd der *iatrophysica* en *iatrochemie*. Het menschelijk lichaam wordt opgevat als een machine, elke ziekte in cijfers en formules tot uiting gebracht. Hierop volgt de tijd van den grooten klinikus *Herman Boerhaave* (1668—1738), hoogleeraar te Leiden. Deze was de leermeester van het toenmalige geneeskundig Europa. De macht van zijn persoonlijkheid, zijn eenvoud en buitengewone kennis deden zijn naam verre over de grenzen van ons land uitgaan. Als theoreticus was hij aanhanger der iatromechanische leer, aan de verdediging daarvan heeft hij zijn kracht